

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 352

25 lat gospodarki rynkowej w Polsce

Redaktor naukowy
Bożena Borkowska



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny i korektor: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja współfinansowana z budżetu województwa dolnośląskiego



**DOLNY
ŚLĄSK**

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-426-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	7
Bożena Klimczak: Napięcie między wolnością i odpowiedzialnością w okresie transformacji systemowej w Polsce	11
Sławomir Czech: Czy model szwedzki był realną alternatywą dla polskiej transformacji?	24
Mikołaj Klimczak: Powstawanie i rozwój instytucji ochrony konkurencji w Polsce w okresie transformacji	34
Danuta Kopycińska: Cienie transformacji – popegeerowskie bezrobocie. Przypadek zachodniopomorskiego rynku pracy	45
Anna Ząbkowicz: Nowe grupy interesu w branży ubezpieczeń na starość i rynek otwartych funduszy emerytalnych w Polsce (OFE)	60
Agnieszka Słomka-Golebiowska: Znaczenie OFE w gospodarce transformującej się: perspektywa ładu korporacyjnego	76
Rafał Jakubowski: The „maturation” of markets during the economic transition – the case of housing markets in Poland after 1989	91
Marcin Kępa: Kształtowanie się instytucji zamówień publicznych w Polsce: centralne planowanie <i>versus</i> konkurencyjne rynki	103
Maciej Miszewski: Fundamenty współczesnej gospodarki rynkowej a rzeczywistość – refleksja krytyczna	113

Summaries

Bożena Klimczak: The tension between freedom and responsibility in the period of system transformation in Poland	22
Sławomir Czech: Was the Swedish model ever a viable alternative for the Polish transition?	33
Mikołaj Klimczak: Creation and the development of competition protection institutions in Poland in transition	44
Danuta Kopycińska: Cons of transformation – the post-PGR unemployment. The case of West Pomeranian labour market	59
Anna Ząbkowicz: New interest groups in the old-age-pension industry and the market of open pension funds in Poland (OFEs)	75
Agnieszka Słomka-Golebiowska: The role of private pension funds in a transition economy: corporate governance perspective	90

Rafał Jakubowski: “Dojrzewanie” rynków podczas transformacji gospodarczej – przypadek rynku mieszkaniowego w Polsce po 1989 roku	101
Marcin Kępa: Shaping of public orders in Poland: central planning vs. competitive markets.....	112
Maciej Miszewski: Fundamentals of present market economy vs. reality – critical reflexion	127

Danuta Kopycińska

Uniwersytet Szczeciński
e-mail: danutak@wneiz.pl

CIEŃ TRANSFORMACJI – POPEGEEROWSKIE BEZROBOCIE. PRZYPADEK ZACHODNIOPOMORSKIEGO RYNKU PRACY

Streszczenie: Likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) dokonana w Polsce w 1991 r. spowodowała powstanie masowego strukturalnego bezrobocia popegeerowskiego. Utworzone w 1999 r. województwo zachodniopomorskie w ok. 90% składało się z gmin o najwyższym udziale PGR w Polsce, co spowodowało, że już w chwili powstania w rankingu ogólnopolskim zajęło ono drugie miejsce pod względem wysokości stopy bezrobocia. Celem niniejszego opracowania jest ocena skuteczności zwalczania bezrobocia popegeerowskiego oraz identyfikacja cech tego bezrobocia w powiatach województwa zachodniopomorskiego; okresem badawczym były lata 2002-2013.

Słowa kluczowe: likwidacja państwowych gospodarstw rolnych (PGR), popegeerowskie bezrobocie, województwo zachodniopomorskie.

DOI: 10.15611/pn.2014.352.04

1. Wstęp

Transformacja w Polsce, obok wielu pozytywnych efektów, przyniosła również negatywne konsekwencje dokonywanych zmian systemowych, a stwierdzenie to dotyczy m.in. ujemnych skutków społecznych i gospodarczych spowodowanych likwidacją w 1991r. Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR).

W Polsce w 1990 r. zarejestrowanych było 2233 PGR, a ich udział w użytkach rolnych kraju wynosił ok. 19%. Trzeba tu podkreślić, że 63% ogółu ziemi PGR znajdowało się w województwach północnych i zachodnich. Najwyższy udział PGR w użytkowaniu ziemi, wynoszący ponad 50% ogólnej powierzchni użytków rolnych, wystąpił w dawnym województwie koszalińskim, słupskim i szczecińskim. Wysoki udział PGR wynoszący od 40 do 50% użytków rolnych wystąpił również w województwie olsztyńskim, elbląskim i gorzowskim. Najniższą natomiast powierzchnię użytków rolnych – ok. 2% – PGR zajmowały w województwach kieleckim, lubuskim, nowosądeckim, ostrołęckim, radomskim, rzeszowskim, siedleckim, sieradzkim i tarnobrzeskim. W pozostałych województwach udział ten wynosił od 10% do

40% [Psyk-Piotrowska 2004, s. 137-138]. W 1991 r. na mocy ustawy z 19 października [Ustawa o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw, poz. 464] Państwowe Gospodarstwa Rolne uległy likwidacji w sposób administracyjny i obligatoryjny. Powołana do likwidacji PGR Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa zgodnie z przepisami dokonywała rozdysponowywania przyjętego mienia w drodze sprzedaży, nieodpłatnego przekazania uprawnionym podmiotom, wniesienia aportem do spółek prawa handlowego, dzierżawy, przekazywania w zarząd i w wieczyste użytkowanie¹. W wyniku likwidacji PGR ok. 6 tys. skupisk ludzkich liczących ok. 2 mln osób [Psyk-Piotrowska 2004, s. 256; Miszewski 2012, s. 86] zostało poddane procesowi transformacji i regułom gry rynkowej. Likwidacja PGR spowodowała także masowe zwolnienia pracowników. Podawana przez poszczególnych autorów liczba zwalnianych pracowników nie jest jednakowa. I tak np. E. Psyk-Piotrowska podaje, że w wyniku likwidacji PGR zwolnionych zostało 350 tys. osób [Psyk-Piotrowska 2004, s. 255], M. Miszewski szacuje, że pracę straciło 460 tys. pracowników [Psyk-Piotrowska 2004, s. 86], a A. Tański stwierdza, że w 1991 r. w PGR pracowało 331 tys. ludzi [*Nie zamordowałem pegeerów...* 2014, s. 34]. Niezależnie, która liczba jest prawidłowa, masowe zwolnienia objęły ogromną rzeszę pracowników utrzymujących na ogół wielodzietne rodziny. Część ze zwalnianych pracowników PGR odeszła na wcześniejsze emerytury czy też otrzymała renty zdrowotne, część z nich (zwłaszcza kadra kierownicza) podjęła pracę na własny rachunek lub u innego pracodawcy, część skrzyżowała z tzw. kuroniówkami. Pozostali byli pracownicy PGR charakteryzujący się w większości bardzo niskim poziomem kapitału ludzkiego² i tym samym niską konkurencyjnością na rynku pracy zasilili szeregi bezrobotnych.

Powstanie masowego, strukturalnego bezrobocia w miejscowościach po byłych PGR-ach spowodowało ujemne skutki ekonomiczne i pozaekonomiczne zarówno dla samych bezrobotnych, jak i dla regionu, w którym znajdowały się te miejscowości. Bezrobocie to bowiem w istotny sposób pogarszało sytuację życiową poszczególnych rodzin oraz istotnie ograniczało także rozwój gospodarczy i społeczny danego regionu, a ograniczenie to było tym wyższe, im wyższy był udział byłych PGR i tym samym liczby bezrobotnych w tym regionie. Jednym z województw, w którym od chwili powstania popegeerowskie bezrobocie usytuowało go na czołowej pozycji (II miejsce) w rankingu o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce, jest województwo zachodniopomorskie.

¹ Szczegółowy opis przejmowania i rozdysponowania mienia zasobu WRSP zawiera m.in. praca: [Psyk-Piotrowska 2004, s. 204-231].

² M. Miszewski podaje, że 56% populacji nie miało wykształcenia podstawowego, a dalsze 24% – jedynie podstawowe, nie podając jednakże źródła tych informacji [Miszewski 2012, s. 86]. Inne źródła podają, że w 1987 r. udział osób z wykształceniem podstawowym nieukończonym wynosił 7%, z podstawowym 45,6%, z zasadniczym zawodowym 21,4%, średnim 22% i wyższym 4% [Dzun 1991, s. 58, za: Psyk-Piotrowska 2004, s. 159].

W świetle powyższych rozważań interesujące wydawało się pytanie: czy zastosowane w Polsce metody ograniczania bezrobocia popegeerowskiego i ujemnych skutków tego bezrobocia zarówno dla bezpośrednio zainteresowanych, jak i dla województwa przyniosły pożądane efekty? Celem niniejszego opracowania jest więc ocena skuteczności metod zwalczania bezrobocia popegeerowskiego oraz identyfikacja cech tego bezrobocia w powiatach województwa zachodniopomorskiego. Przyjętym okresem badawczym były lata 2002-2013³.

2. Kształtowanie się stopy bezrobocia w powiatach województwa zachodniopomorskiego w latach 2002-2013

Zgodnie z wprowadzonym w Polsce trójstopniowym podziałem terytorialnym państwa tworzącym nowy układ administracyjny kraju [Ustawa z dn. 24 lipca 1998 r.] – z dniem 1.I.1999 r. powstały nowe województwa, a w tym: województwo zachodniopomorskie. W skład województwa zachodniopomorskiego weszło w całości dawne województwo szczecińskie (54 gmin) i koszalińskie (41 gmin) oraz 11 gmin z dawnego województwa gorzowskiego, 5 gmin z pilskiego i 3 gminy z dawnego województwa słupskiego [Nowak 2009, s. 8-9]. Na łączną liczbę 114 gmin tworzących województwo 98 gmin stanowiących 86% ogółu województwa to gminy o najwyższym, ponad 50-procentowym udziale PGR w ogólnej powierzchni użytków rolnych tych gmin⁴. Wysoki był także udział PGR w danym województwie gorzowskim, z którego 11 gmin zasiliło województwo zachodniopomorskie. Tak więc nowo powstałe województwo zachodniopomorskie to województwo popegeerowskich gmin (96% ogółu gmin) i tym samym popegeerowskiego bezrobocia.

W latach 1999-2001 województwo zachodniopomorskie składało się z 20 powiatów, w tym z trzech na prawach grodzkich (miasto Szczecin, Koszalin i Świnoujście), a w styczniu 2002 r. powstał dodatkowo powiat łobeski⁵, zwiększając do 21 liczbę powiatów w województwie [Nowak 2009, s. 8]. W ok. 50% z tych powiatów PGR stanowiły w zasadzie jedyne źródło utrzymania stąd też, ich likwidacja zaowocowała bardzo wysoką stopą bezrobocia, przewyższającą nawet ponad dwukrotnie średnią stopę bezrobocia w Polsce. Ta wysoka stopa bezrobocia ukształtowana z chwilą powstania województwa zachodniopomorskiego występowała w całym okresie badawczym, co świadczy o randze problemu. Kształtowanie się stopy bezrobocia w poszczególnych powiatach województwa przedstawiono w tab. 1.

³ Ze względu na ograniczone ramy w opracowaniu przedstawione zostaną jedynie wybrane problemy dotyczące kształtowania się stopy bezrobocia, cech bezrobocia popegeerowskiego oraz podstawowych skutków tego bezrobocia. Przyjęty rok bazowy: 2012, jest rokiem, w którym województwo zachodniopomorskie uzyskało obecny kształt.

⁴ W niektórych gminach udział ten wynosił prawie 100%.

⁵ Dokonane zamiany w strukturze organizacyjnej Pomorza Zachodniego omówione są szczegółowo m.in. w pracy: [Kozłowski 2007].

Tabela 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa zachodniopomorskiego w latach 2002-2013 (w %)

Wyszczególnienie	Lata										
	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Powiat białogardzki	38,4	39,0	34,6	35,2	31,2	28,2	28,3	30,8	27,7	28,9	29,6
Powiat drawski	37,1	40,4	37,0	32,7	27,7	23,2	28,2	25,9	26,6	24,9	25,4
Powiat kołobrzeski	22,4	21,1	18,7	15,0	11,9	9,1	11,8	12,5	12,3	11,9	13,0
Powiat koszaliński	35,7	38,7	36,4	31,4	25,3	20,8	24,5	26,7	26,9	28,1	28,7
Powiat sławieński	36,4	36,7	33,1	28,8	20,4	15,5	19,7	22,6	24,8	27,2	25,4
Powiat szczecinecki	35,4	36,7	35,1	30,9	25,3	22,4	25,7	26,4	27,0	27,6	27,4
Powiat świdwiński	38,0	40,7	38,3	34,0	28,7	23,1	25,4	27,5	26,2	26,7	27,1
Powiat wałecki	32,1	33,4	31,3	23,7	18,4	15,5	19,5	19,8	19,8	20,6	19,5
Powiat m. Koszalin	20,5	20,8	18,8	15,3	11,2	7,8	10,2	11,0	11,0	12,4	12,2
Powiat choszczeński	37,1	36,8	36,3	29,8	26,1	22,1	28,6	26,1	27,0	28,5	28,7
Powiat gryficki	37,3	36,9	36,1	33,2	26,2	22,6	24,8	24,0	24,5	25,4	26,1
Powiat myśliborski	28,4	29,6	28,3	20,0	15,8	13,2	16,5	16,9	16,3	18,9	19,0
Powiat pyrzycki	32,8	36,0	32,9	28,7	23,9	21,0	27,9	28,3	27,8	28,5	28,0
Powiat stargardzki	30,6	32,5	31,2	26,2	22,0	14,4	20,2	20,2	20,1	20,0	19,6
Powiat łobeski	40,3	42,7	41,8	35,2	29,0	23,9	30,5	27,6	29,3	29,8	28,7
Powiat m. Szczecin	15,2	15,3	14,1	11,8	6,5	4,3	8,5	9,7	9,9	11,0	10,6
Powiat goleniowski	27,4	29,2	28,0	21,2	15,8	15,0	18,3	18,4	16,1	15,9	13,6
Powiat gryfiński	29,5	32,9	30,5	25,3	20,8	17,1	21,1	23,4	21,7	22,2	22,3
Powiat kamieński	31,6	34,8	33,3	29,9	24,2	22,3	25,0	27,0	25,3	25,5	25,1
Powiat policki	20,2	23,3	22,0	18,3	14,1	13,5	16,2	16,1	15,6	14,7	14,4
Powiat m. Świnoujście	19,2	20,9	19,2	16,1	11,2	8,1	10,5	11,9	10,7	10,0	10,6
Woj. zachodniopomorskie	26,6		25,6				17,8	17,8			18,0
Polska	18,1		17,6					12,4			13,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Bank Danych Lokalnych].

Jak wynika z danych zawartych w tab. 1, w pierwszym roku powstania województwa zachodniopomorskiego w ostatecznym kształcie w 9 powiatach stanowiących ok. 43% ogółu powiatów stopa bezrobocia wynosiła od 35,6 do 40,4%, przekraczając około dwukrotnie i ponad dwukrotnie stopę bezrobocia w Polsce wynoszącą w tym czasie 18,1%.

Do powiatów tych należały: łobeski (40,3%), białogardzki (38,4%), świdwiński (38%), gryficki (37,3%), drawski (37,1%), choszczeński (37,1%), sławieński (36,4%), koszaliński (35,7%), oraz szczecinecki (35,6%). Do powiatów o bardzo wysokiej stopie bezrobocia należał także powiat pyrzycki (32,8%), wałecki (32,1%) i kamieński (31,6%). Łącznie te dwie grupy stanowiły ok. 62% ogółu powiatów w województwie zachodniopomorskim. Stopę bezrobocia niższą lub zbliżoną do średniej stopy w Polsce odnotowały jedynie 2 powiaty (ok. 10%), a pozostałe legitymowały się stopą w wysokości od 20,2 do 29,5%.

Masowe bezrobocie w większości powiatów województwa zachodniopomorskiego wpłynęło na wysoką, przeciętną stopę bezrobocia w województwie. Stopa ta wynosząca w 2002 r. 26,6% była wyższa o 8,7 p. proc. od średniej stopy bezrobocia w Polsce, zapewniając województwu zachodniopomorskiemu drugie miejsce w rankingu województw o najwyższej stopie bezrobocia w kraju. W kolejnych latach stosowane w Polsce metody walki z bezrobociem nie ograniczały w istotny sposób popegeerowskiego bezrobocia. Również wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. i otwarcie tam części rynków pracy dla nowych państw członkowskich nie wpłynęło na poprawę sytuacji na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim. W 2005 r. bowiem stopę bezrobocia powyżej 30% notowało 15 powiatów (70% ogółu) – a więc o 2 powiaty więcej niż w 2002 r., a w 86% wszystkich powiatów stopa bezrobocia przekraczała bardzo znacznie (prawie dwukrotnie) oraz znacznie przeciętną stopę bezrobocia dla Polski wynoszącą w tym czasie 17,6%.

Wymienione w pierwszym roku badawczym 9 powiatów o najwyższej stopie bezrobocia zajmowało te same pozycje także w 2005 r., a wysokość stopy bezrobocia wynosiła tutaj od 33,1 do 41,8% (powiat łobeski). Podejmowane w dalszych latach środki zaradcze ograniczające bezrobocie – a w tym od 2007 r. przedsięwzięcia w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – również nie przyniosły radykalnej poprawy sytuacji na rynku pracy w popegeerowskich powiatach.

W 2010 roku, mimo obniżenia się stopy bezrobocia w poszczególnych powiatach, nadal w ponad 53% z nich stopa bezrobocia przewyższała około dwukrotnie i więcej przeciętną stopę bezrobocia w Polsce, a różnica ta *in minus* wynosiła od 3,7 p. proc. (powiat policki) do 18,4 p. proc. (powiat łobeski). Także w 2010 r. powiaty notujące najwyższe stopy bezrobocia były powiatami tożsamymi jak w 2002 r., a wysokość stóp bezrobocia w tych powiatach wynosiła od 22,6% (powiat sławieński) do 30,8% (powiat białogardzki). W końcowym roku badawczym, 2013, a więc po 12 latach funkcjonowania województwa, sytuacja na zachodniopomorskim rynku pracy była tak samo niekorzystna jak w roku 2002. Przy średniej stopie bezrobocia w Polsce wynoszącej 13,4% w ponad 52% powiatów województwa zachodniopomorskiego stopa bezrobocia przekraczała 25%.

Należy tutaj podkreślić, że do powiatów tych należały te same powiaty, które legitymowały się najwyższymi stopami bezrobocia także w roku 2002, a więc: powiat białogardzki (29,6%), łobeski (28,7%), koszaliński (28,7%), pyrzycki (28,0%), szczecinecki (27,4%), świdwiński (27,1%), gryficki (26,1%), słowiański (25,4%), drawski (25,4%) i kamieński (25,1%). Z dokonanej analizy wynika także, że powyższe powiaty zajmowały czołowe pozycje nie tylko w rankingu powiatów o najwyższej stopie bezrobocia w województwie zachodniopomorskim, ale część z nich ujmowana była również w sporządzanym tego typu rankingu ogólnopolskim. Ranking powiatów o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce zawiera tab. 2.

Przedstawione w tab. 2 powiaty w opracowaniu zostały uszeregowane według wysokości stopy bezrobocia w 2004 r. i w 2012 r. Analiza zawartych tam danych

Tabela 2. Powiaty o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce w latach 2004-2012 (%)

Powiaty	Pozycja w 2004 r.	Lata									Pozycja w 2012 r.
		Stopa bezrobocia w %									
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Łobeski	1	42,7	41,8	35,2	29,0	23,9	30,5	27,6	29,3	29,8	8
Nowodworski	2	42,4	37,0	33,0	27,8	21,9	26,3	29,0	29,5	30,9	3
Gołdapski	3	40,8	37,4	31,1	24,3	23,3	25,1	22,1	22,7	25,2	33
Świdwiński	4	40,7	38,3	34,0	28,7	23,1	25,4	27,5	26,2	26,7	27
Piski	5	40,6	38,9	32,7	28,8	27,3	31,7	31,5	33,3	30,9	4
Braniewski	6	40,5	39,1	36,7	33,6	30,1	32,9	30,9	29,9	31,5	2
Węgorzewski	7	40,4	38,2	35,8	30,8	26,3	27,8	27,4	28,1	30,3	6
Sztumski	8	39,6	37,3	28,4	19,2	16,9	23,9	23,8	25,0	27,3	23
Bartoszycki	9	39,4	38,7	34,7	31,6	31,2	33,8	30,0	30,0	29,8	9
Białogardzki	10	39,0	34,6	35,2	31,2	28,2	28,3	30,8	27,7	28,9	10
Koszaliński	11	38,7	36,4	31,4	25,3	20,8	24,5	26,7	26,9	28,1	16
Gryficki	12	36,9	36,1	33,2	26,2	22,6	24,8	24,0	24,5	25,4	32
Choszczeński	13	36,8	35,3	29,8	26,1	22,1	28,6	26,1	27,0	28,5	13
Szczecinecki	14	36,7	35,1	30,9	25,3	22,4	25,7	26,4	27,0	27,6	20
Ślawieński	14	36,7	33,1	28,8	20,4	15,5	19,7	22,6	24,8	27,2	24
Nowosolski	14	36,7	34,4	29,2	21,3	21,3	27,2	25,7	24,0	25,4	32
Elbląski	15	35,8	33,3	29,3	22,5	21,0	25,1	26,7	26,6	28,2	15
Radomski	16	35,2	34,1	31,6	28,3	26,2	29,2	30,8	29,6	30,3	5
Kętrzyński	17	35,0	33,5	30,6	25,0	23,1	28,7	27,9	29,2	30,2	7
Pyrzycki	17	36,0	32,9	28,7	23,9	21,0	27,9	28,3	27,8	28,5	14
Strzelecko-drezdenecki	17	35,0	32,3	27,6	22,4	21,6	26,1	23,2	24,5	26,0	28
Złotoryjski	18	34,9	33,4	29,6	24,9	23,0	26,4	26,6	26,6	27,5	21
Kamieński	19	34,8	33,3	29,9	24,2	22,3	25,0	27,0	25,3	25,5	31
Działdowski	20	33,8	29,7	23,3	19,0	20,3	25,3	23,9	23,6	26,0	28
Lwówecki	21	33,7	32,5	29,3	24,1	19,7	24,8	24,7	24,6	25,6	30
Skarżyski	22	33,4	32,0	29,0	25,9	22,2	25,0	25,6	25,8	27,4	22
Grudziądzki	23	33,3	32,6	28,4	24,1	22,2	24,0	27,1	27,6	28,1	17
Kłodzki	24	32,9	32,2	27,5	23,1	21,6	24,4	24,7	24,9	27,1	25
Górowski	25	32,7	31,6	28,2	21,4	18,8	24,9	26,6	26,4	27,9	18
Szczycieński	26	32,3	31,4	27,7	23,2	21,0	25,8	26,1	25,7	26,0	29
Elcki	27	30,5	28,2	25,8	21,4	19,6	24,4	24,7	24,9	26,9	26
Włocławski	28	30,3	28,6	25,3	22,2	20,5	23,8	26,2	27,0	28,7	12
Lipnowski	29	29,8	29,0	27,2	22,4	20,9	25,4	28,9	28,4	28,7	11
Przysuski	30	28,5	27,1	26,6	24,0	21,9	24,4	26,5	26,6	27,8	19
Makowski	31	25,6	25,1	23,3	20,7	18,1	21,2	21,5	24,9	25,6	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Bank Danych Lokalnych].

wykazała, że w 2004 r. wśród 30 powiatów⁶ o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce 9 z nich (43% ogółu) to powiaty z województwa zachodniopomorskiego reprezentujące tzw. bezrobocie popegeerowskie.

W przedstawionym rankingu powiat łobeski ze stopą bezrobocia 42,7% zajmował 1 miejsce, a powiat świdwiński ze stopą bezrobocia 40,7% czwartą pozycję. Pozostałe powiaty z województwa zachodniopomorskiego zajęły kolejno: 10., 11., 12., 13., 14. i 17. pozycje, a więc były w pierwszej dwudziestce rankingu. W 2012 r. w rankingu powiatów o najwyższej stopie bezrobocia nadal znajdowało się 9 powiatów z województwa zachodniopomorskiego, z tym że 2 z nich: powiat kamieński ze stopą bezrobocia 25,5% oraz powiat gryficki ze stopą 25,4%, zajęły 31. i 32. miejsce. Nadal także 6 z powiatów województwa zachodniopomorskiego (ok. 30% ogółu) tego województwa uszeregowane były w pierwszej dwudziestce sporządzonego rankingu.

Jak wynika z przedstawionej analizy – stosowane w Polsce metody walki z bezrobociem okazały się metodami całkowicie nieskutecznymi w walce z bezrobociem popegeerowskim w województwie zachodniopomorskim. W minionym dziesięcioleciu na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim nie nastąpiły więc istotne, korzystne zmiany ani dla bezpośrednio zainteresowanych mieszkańców popegeerowskich miejscowości, ani też dla regionu, w skład którego weszły te miejscowości. Tym samym można stwierdzić, że zjawisko masowego bezrobocia popegeerowskiego wpisało się na trwałe w rynek pracy nie tylko w województwie zachodniopomorskim, ale i w rynek pracy w Polsce.

3. Cechy popegeerowskiego bezrobocia w województwie zachodniopomorskim

Do podstawowych cech popegeerowskiego bezrobocia w województwie zachodniopomorskim w badanym okresie należy zaliczyć przede wszystkim:

- trwałość i masowość bezrobocia,
- niski poziom kapitału ludzkiego bezrobotnych,
- bezrobocie pokoleniowe.

Przeprowadzona analiza kształtowania się stóp bezrobocia w powiatach województwa zachodniopomorskiego wykazała, że powiaty o najwyższej stopie bezrobocia popegeerowskiego zajmujące w chwili powstania województwa czołowe pozycje w rankingach powiatów ogólnopolskich i wojewódzkich zachowały i utrwaliły te pozycje w ciągu kolejnych badanych lat. W 2013 roku powiaty białogardzki, drawski, koszaliński, szczecinecki, świdwiński, choszczeński, gryficki, pyrzycki, łobeski, sławieński czy też kamieński to nadal powiaty o masowym bezrobociu, ze stopa bezrobocia od 25,1 do 29,6%, przekraczającą (tak jak w 2002 r.) prawie lub ponad dwukrotnie stopę bezrobocia w Polsce (13,4%). Powiaty te w 2013 r. stanowiły ponad 52% ogółu powiatów w województwie. Kolejne powiaty stanowiące

⁶ W Polsce jest 379 powiatów.

ok. 24% ogółu to powiaty także przekraczające średnią stopę bezrobocia w Polsce (ze stopą bezrobocia 14,4-19,6%). Łącznie obie wymienione grupy powiatów stanowiły ok. 76% ogółu województwa. Pozostałe, ok. 24%, to powiaty ze stopą bezrobocia niższą lub zbliżoną do średniej stopy bezrobocia w Polsce.

Obok masowości i trwałości istotną cechą bezrobocia popegeerowskiego w województwie zachodniopomorskim był niski poziom kapitału ludzkiego mierzony poziomem wykształcenia bezrobotnych. Po likwidacji PGR szeregi bezrobotnych zasilili przede wszystkim pracownicy z wykształceniem poniżej podstawowego i podstawowym oraz pracownicy z wykształceniem zawodowym specjalistycznym, stanowiąc ok. 70-80% wszystkich bezrobotnych. Pracownicy ci, przyzwyczajeni do państwa opiekuńczego, z niskimi umiejętnościami zawodowymi i mało przedsiębiorczy na konkurencyjnym rynku pracy, nie znajdowali zatrudnienia ani w pierwszych latach po likwidacji PGR, ani też w następnych. Wykształcenie tych pracowników wpływało także na poziom wykształcenia i konkurencyjność kapitału ludzkiego ich dzieci, gdyż zależność między wykształceniem rodziców a edukacją ich dzieci wydaje się bezsporna. Z prezentowanych badań przeprowadzonych w 2013 r. przez Instytut Badań Edukacyjnych we współpracy z Instytutem Statystyki i Demografii na próbie 33 631 gospodarstw domowych obejmujących 60 586 osób urodzonych między 1947 a 1997 r. wynika, że:

- połowa osób, których rodzice mieli wykształcenie podstawowe lub gimnazjalne, osiąga ten sam poziom,
- wzorce z domu rodzinnego przenoszone są na zachowania w kolejnych pokoleniach,
- na poziom wykształcenia dzieci ma duży wpływ sytuacja materialna rodziny. Tam, gdzie sytuacja ta oceniana była jako gorsza od rodzin rówieśników, ok. 22% badanych zakończyło edukację na najniższym poziomie, a jedynie 5% kontynuowało wykształcenie na poziomie magisterskim. W przypadku sytuacji materialnej lepiej ocenianej odpowiednie dane wynosiły 12 i 14%,
- wpływ na poziom wykształcenia ma także miejsce zamieszkania. Na wsi i w małych miejscowościach edukacja dzieci (i dorosłych) znacznie częściej kończy się na poziomie podstawowym i zasadniczym niż edukacja osób zamieszkujących duże miasta [*Co wpływa na decyzje edukacyjne Polaków 2012*].

Podobne wyniki uzyskane zostały również w badaniach przeprowadzonych w latach 2007-2008 w województwie zachodniopomorskim. Badania objęły reprezentowaną próbę młodzieży wiejskiej wynoszącą 678 respondentów w wieku 15-24 lata z 18 powiatów województwa zachodniopomorskiego. Spośród badanych ponad 56% posiadało wykształcenie podstawowe i gimnazjalne oraz zawodowe, z tym że wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym legitymowało się ok. 45% ogółu respondentów. Licencjat i wykształcenie wyższe magisterskie posiadało ok. 6% badanych, natomiast wykształceniem średnim i policealnym legitymowało się ok. 38% ankietowanych. Wśród rodziców respondentów ok. 64% ogółu posiadało wykształcenie podstawowe, gimnazjalne i zawodowe, a ok. 7% wykształcenie wyższe (w tym

ojcowie: ok. 6%). Około 29% ankietowanych wskazało, że rodzice mają wykształcenie średnie (ojcowie: ok. 26%) [Korpysa 2009, s. 138-143]. Na podstawie powyższych danych można więc stwierdzić, że w popegeerowskich powiatach województwa zachodniopomorskiego niski poziom wykształcenia bezrobotnych rodziców w pierwszych latach po likwidacji PGR „przechodził” na ich dzieci, które z kolei akceptowały wykluczenie edukacyjne swoich dzieci. Dobrą ilustracją tego stwierdzenia jest również analiza poziomu wykształcenia bezrobotnych w powiatach województwa zachodniopomorskiego w 2013 r., a więc po 23 latach od likwidacji PGR. Poziom ten przedstawiono w tab. 3.

Tabela 3. Poziom wykształcenia bezrobotnych w powiatach województwa zachodniopomorskiego w 2013 r.

Powiaty	Wykształcenie					
	Stopa bezrobocia	Wyższe (%)	Policealne, średnie zawodowe (%)	Średnie ogólnokształcące (%)	Zasadnicze zawodowe (%)	Gimnazjalne i poniżej (%)
Białogardzki	29,6	5,1	16,8	8,9	28,7	40,5
Drawski	25,4	5,1	17,3	10,8	31,9	34,8
Kołobrzeski	13,0	9,0	22,4	8,6	32,0	28,0
Koszaliński	28,7	6,2	15,2	8,4	27,1	43,1
Sławieński	25,4	7,1	16,9	10,9	30,7	34,5
Szczecinecki	27,4	7,0	21,4	11,7	27,0	35,9
Świdwiński	27,1	5,1	18,1	9,6	31,3	35,8
Wałecki	19,5	8,1	22,2	8,7	27,1	33,8
M. Koszalin	12,2	14,8	20,8	11,2	22,7	30,6
Choszczeński	28,7	6,4	15,3	12,0	31,1	35,2
Gryficki	26,1	6,8	16,6	14,8	31,2	31,6
Myśliborski	19,0	7,6	20,1	7,2	28,5	36,6
Pyrzycki	28,0	6,6	18,6	10,6	31,7	32,6
Stargardzki	19,6	10,1	19,5	11,8	25,4	33,2
Łobeski	28,7	5,3	14,2	12,1	30,0	38,3
M. Szczecin	10,6	17,6	19,9	11,1	24,0	27,5
Goleniowski	13,6	8,9	17,6	12,0	23,9	37,5
Gryfiński	22,3	7,6	17,0	10,7	29,4	35,2
Kamieński	25,1	6,8	19,4	11,1	25,8	36,9
Policki	14,4	13,4	17,5	9,7	23,4	36,0
M. Świnoujście	10,6	11,0	20,8	9,8	22,5	36,0
Woj. zachodniopomorskie	18,0	9,5	18,6	10,7	27,4	33,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Bank Danych Lokalnych].

Jak wynika z analizy danych zawartych w tab. 3, w popegeerowskich powiatach w ciągu minionego dwudziestolecia nie tylko utrwaliło się zjawisko masowego bezrobocia pokoleniowego, ale i wystąpiło pokoleniowe wykluczenie edukacyjne kolejnych

bezrobotnych. Mimo niekwestionowanej konieczności podnoszenia poziomu kapitału ludzkiego każdego pracownika na współczesnym, konkurencyjnym rynku pracy, w 2013 r. w powiatach masowego bezrobocia popegeerowskiego: białogardzkim, drawskim, koszalińskim, sławieńskim, szczecineckim, świdwińskim, choszczeńskim, gryfickim, pyrzyckim, łobeskim czy kamieńskim, od ok. 37% do ponad 43% ogółu bezrobotnych legitymowało się jedynie wykształceniem gimnazjalnym i poniżej. Wykształcenie zasadnicze posiadało od 26 do 32% bezrobotnych, a wykształcenie wyższe od 5,1 do 6,8% ogółu bezrobotnych w poszczególnych powiatach

Tak więc po ponad dwudziestoletnim okresie transformacji systemowej w Polsce, integracji europejskiej i globalizacji w popegeerowskich powiatach województwa zachodniopomorskiego podstawową grupą kolejnych bezrobotnych stanowiącą ok. 40% ogółu byli bezrobotni z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej, a ok. 30% bezrobotni z wykształceniem zawodowym. Podobnym poziomem wykształcenia legitymowali się bezrobotni po likwidacji PGR.

Dla pełnej charakterystyki bezrobotnych w popegeerowskich powiatach woj. zachodniopomorskiego w 2013 r. należy także dodać, że:

- ok. 54% ogółu bezrobotnych to bezrobotni długoterminowi,
- ok. 32% bezrobotnych to bezrobotni bez żadnych kwalifikacji zawodowych,
- ok. 24% bezrobotnych to bezrobotni bez żadnego doświadczenia zawodowego,
- ok. 50% bezrobotnych to bezrobotni w wieku 25-44 lata, a więc w wieku mobilności zawodowej, natomiast ok. 20% bezrobotnych to bezrobotni w wieku 45-54 lata.
- 15,5% bezrobotnych miało prawo do zasiłku (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS, 2014).

4. Skutki popegeerowskiego bezrobocia w województwie zachodniopomorskim

Bezpośrednim skutkiem masowego, trwałego i pokoleniowego bezrobocia popegeerowskiego w powiatach województwa zachodniopomorskiego dla samych zainteresowanych i ich rodzin była i jest przede wszystkim zła sytuacja materialna i społeczna. Wykluczenie z rynku pracy powoduje bowiem konieczność ubiegania się i utrzymywania z niskich zasiłków pomocy społecznej, co jest równoznaczne z postępującym procesem pauperyzacji. Brak środków finansowych nie pozwala także na opuszczenie popegeerowskich osiedli mieszkalnych o niskim standardzie, niereмонтowanych od wielu lat i ulegających przyspieszonemu procesowi niszczenia.

Pauperyzacja środowisk popegeerowskich w województwie zachodniopomorskim uniemożliwia bądź ogranicza korzystanie z komunikacji, wiedzy i życia społecznego. Stwarza mniejsze szanse edukacyjne i życiowe dla dzieci.

Pauperyzacja i marginalizacja tych środowisk prowadzi więc do trwałego wykluczenia ekonomicznego, kulturowego, społecznego i politycznego całej warstwy społecznej, co powoduje ogromne marnotrawstwo i niewykorzystanie kapitału ludzkiego. Straty wynikające z marnotrawstwa kapitału ludzkiego wydają się najwięk-

szymi stratami poniesionymi w wyniku dokonanej likwidacji PGR. Problem ten jest tym bardziej istotny, że popegeerowska bieda jest bieda pokoleniową, utrwaloną, dziedziczną⁷.

W powiatach województwa zachodniopomorskiego o najwyższych stopach bezrobocia popegeerowskiego ok. 85% ogółu bezrobotnych nie ma prawa do zasiłku dla bezrobotnych. Podstawowym źródłem utrzymania są więc tutaj dochody ze świadczeń społecznych oraz polityki rodzinnej, co trudno uznać za wystarczające środki do godziwego życia. Brak środków finansowych w bardzo znacznym stopniu ogranicza także profilaktykę zdrowotną, korzystanie z dóbr kultury czy też nowoczesnych technologii⁸.

Jednocześnie częste powielanie przez dzieci modelu niskiego wykształcenia rodziców i modelu bierności zawodowej oraz sposobu życia powoduje, że dokonywane w poszczególnych rodzinach wykluczenie ekonomiczne, edukacyjne czy też kulturalne staje się dla tych rodzin czymś „normalnym”, a więc niewymagającym radykalnej zmiany (i związanym z tą zmianą radykalnego wysiłku). Dokonywana marginalizacja poszczególnych rodzin oraz marnotrawstwo i degeneracja posiadanego kapitału ludzkiego – ze względu na powszechność tego zjawiska – przenoszone były na powiaty, w których te rodziny są osiedlone, a z tych powiatów na województwo, w skład którego wchodzi te powiaty. Stąd też ok. 50% wszystkich powiatów z województwa zachodniopomorskiego notowane było przez wszystkie lata w rankingu ogólnopolskim jako powiaty o najwyższej stopie bezrobocia.

Powiaty łobeski, świdwiński czy gryficki należały i należą do powiatów otrzymujących najwyższe zasiłki z pomocy społecznej i polityki rodzinnej w Polsce [*Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym 2012*, s. 70-71].

W sporządzonym ogólnopolskim rankingu rozwoju regionalnego i lokalnego obejmującym 379 powiatów ok. 60% powiatów z województwa zachodniopomorskiego zajmowało pozycje w najniższym przedziale: od 250 do 379, z tym że ok. 42% z tych powiatów mieściło się na pozycjach w przedziale od 307 do 330 (powiat: choszczeński – poz. 330, łobeski – poz. 328, myśliborski – poz. 325, sławieński – poz. 308 i białogardzki. W przedziale do 1 do 99 powiatów o najwyższym Lokalnym Wskaźniku Rozwoju Społecznego (LHDI) znajdowało się jedynie 19% powiatów z województwa zachodniopomorskiego (pow. Koszalin – poz. 35, pow. policki – poz. 46, pow. Szczecin – poz. 47 i Świnoujście – poz. 93). Pozostałych 24% powiatów zajmowało pozycje w przedziale: od 100 do 249 [*Krajowy Raport... 2012*, s. 186-187]. Niski był również poziom zdrowotny, gdyż: ponad 30% powiatów z województwa zachodniego należało do powiatów o najkrótszym przeciętnym trwaniu życia w Polsce (Raport: *op. cit.*, s. 101). Przedstawiony niski poziom kapitału ludzkiego istotnie wpływający na ograniczanie poziomu rozwoju społeczno-

⁷ Problematyka biedy szczegółowo omówiona jest m.in. w pracach: [Golinowska (red.) 1996; Beskid (red.) 1999; Warzywoda-Kruszyńska, Grotowska-Leder 1996; Tarkowska (red.) 2000].

⁸ Ze względu na brak środków finansowych mobilność mieszkańców tych miejscowości jest bardzo ograniczona.

-gospodarczego w tak dużej części powiatów w województwie zachodniopomorskim wpływał również negatywnie na rozwój społeczno-gospodarczy tego województwa i jego miejsce w rankingu ogólnopolskim. Jak już wcześniej wspomniano, w chwili powstania w 2002 r. województwa zachodniopomorskiego i wejścia w jego skład powiatów o masowym bezrobociu popegeerowskim stopa bezrobocia ukształtowała się w wysokości 26,4% i była wyższa od średniej stopy w Polsce (18,1) o 8,3 p. proc. Ta wysoka stopa bezrobocia usytuowała województwo zachodniopomorskie na drugim miejscu w rankingu województw o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce i pozycja ta została zachowana aż do 2012 r. W 2013 r. województwo zachodniopomorskie „awansowało” i zajęło 3 miejsce w ogólnopolskim rankingu województw o najwyższej stopie bezrobocia.

W końcowym okresie badawczym – w 2013 r. – średnia stopa bezrobocia w województwie zachodniopomorskim wynosiła 18,0% i przekraczała o 4,6 p. proc. średnią stopę w Polsce wynoszącą tym czasie 13,4%. (tab. 1).

We wszystkich badanych latach także współczynniki aktywności zawodowej w wieku 15 lat i więcej, współczynniki aktywności zawodowej w wieku produkcyjnym oraz współczynniki zatrudnienia w województwie zachodniopomorskim były niższe niż średnia wielkość dla Polski (GUS, 2005, 2010, 2014).

Trzeba tu także dodać, że istotny wpływ na niski poziom kapitału ludzkiego w skali województwa – obok bezrobocia – miała również edukacja jako ważny miernik tego kapitału. Powielanie przez dzieci modelu niskiego poziomu wykształcenia rodziców przy jednoczesnym niskim standardzie życiowym rodzin powodowało nie tylko brak chęci, ale często i brak możliwości podnoszenia swojej wiedzy, co skutkowało m.in. niskimi wynikami zdawanych przez uczniów egzaminów. W województwie zachodniopomorskim w badanym okresie średnie wyniki egzaminów zarówno maturalnych, jak i gimnazjalnych były niższe niż średnie krajowe. W 2010 r. osiągnięcia edukacyjne uczniów mierzone wynikami części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego uplasowały województwo na ostatnim miejscu w Polsce. Uzyskany natomiast bardzo niski Syntetyczny Wskaźnik Edukacji w ok. 60% powiatów zapewnił województwu zachodniopomorskiemu 13. pozycję w rankingu ogólnopolskim [*Krajowy raport... 2012*, s. 77 i 86].

W roku 2014 w województwie zachodniopomorskim maturę zdało procentowo najmniej osób spośród wszystkich województw w kraju, a uzyskane poniżej średniej krajowej wyniki egzaminu gimnazjalnego uplasowały województwo na ostatnim miejscu w okręgu [Kubera 2014, s.12]. Podobnie więc jak zjawisko popegeerowskiego bezrobocia masowego powiązane z nim zjawisko niskiego poziomu edukacji miało w województwie zachodniopomorskim charakter trwały.

Tym samym można stwierdzić, że nierozwiązane problemy masowego bezrobocia w województwie zachodniopomorskim po likwidacji PGR w 1991 r. stanowią nadal nierozwiązane problemy w obecnym czasie. W województwie zachodniopomorskim w badanym okresie ujemne skutki bezrobocia popegeerowskiego nie tylko nie uległy likwidacji czy też radykalnemu ograniczeniu, ale – wręcz przeciwnie –

skutki te pogłębiły się jeszcze. Ubóstwo, pogarszające się warunki mieszkaniowe i zdrowotne, niski poziom kapitału ludzkiego, bierność zawodowa i wynikające z tego wykluczenie ekonomiczne i społeczne ma bowiem dla nich charakter postępujący. To ekonomiczne i społeczne wykluczenie dużej zbiorowości ma także ujemny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy województwa zachodniopomorskiego, gdyż podstawowym czynnikiem konkurencyjności każdego regionu (kraju) jest przecież kapitał ludzki.

W świetle przedstawionej analizy trudno jest się zgodzić z A. Tańskim⁹, który stwierdza, że oferta Agencji Własności Skarbu Państwa kierowana do pracowników byłych PGR uwzględniała szereg działań mających na celu aktywizację bezrobotnych i ich rodzin i tym samym „nie są oni ofiarami transformacji” a „transformacja zapobiegła bankructwu ich przedsiębiorstw i w tym sensie była dla nich wybawieniem” [*Nie zamordowałem...* 2014, s. 36]. Oferty sprzedaży ziemi często były niewykorzystywane ze względu na brak środków pieniężnych u bezrobotnych, sprzedaż mieszkań spowodowała konieczność remontów (i pieniędzy na remonty), stypendia i dożywianie dzieci z popegeerowskich rodzin skończyły się w 2004 r. itd. Od 2004 r. nie skończyło się natomiast bezrobocie i pauperyzacja popegeerowskich rodzin. A. Tański uważa również, że bezrobocie wynikające z likwidacji PGR nie było i nadal nie jest problemem dla gospodarki polskiej, gdyż jak pisze: „A z danych GUS wynika, że liczba bezrobotnych, którzy jako ostatnie miejsce pracy podali PGR, nigdy nie przekroczyła 100 tys. osób – to ledwie 2,5 proc. wszystkich bezrobotnych w kraju. I ta liczba stale spadała, dziś jest takich osób ok. 50 tys.” I dalej: „Dziś mówimy o góra 50 tys. bezrobotnych spośród „dawnych załóg. To nie jest duża skala” [*Nie zamordowałem...* 2014, s. 5-36]. Z wypowiedzi tych trudno jest się zorientować, do jakiej grupy bezrobotnych odnoszą się te stwierdzenia. Czy do grupy „pierwszych” popegeerowskich bezrobotnych, a więc będących obecnie w wieku ok. 45 lat i więcej?¹⁰ Jeżeli tak, to oczywiście A. Tański ma rację, że nie jest to wielki problem dla Polski. Jeżeli jednakże uwzględnimy kolejne roczniki bezrobotnych powielających bezrobocie swoich popegeerowskich poprzedników, to sytuacja przedstawia się tutaj mało optymistycznie. W analizowanym województwie zachodniopomorskim w maju 2014 r. liczba kolejnych zarejestrowanych popegeerowskich bezrobotnych wynosiła ok. 53-60 tys. osób, co stanowiło ok. 55-60% wszystkich bezrobotnych w województwie. Około 85% z nich nie posiadało prawa do zasiłku, a więc korzystali oni wraz z rodzinami z pomocy społecznej. Jak wykazano w analizie, w rodzinach tych występuje postępujący proces wykluczenia ekonomicznego, edukacyjnego społecznego i politycznego. Około 70% bezrobotnych to bezrobotni w wieku 25-54 lata, mający zapewne dzieci, a więc jest duże prawdopodobieństwo, że te dzieci – tak jak w poprzednich latach – „odziedziczą” bezrobocie, biedę i mentalność. Oczywiście w skali ogólnopolskiej te 60 tys. stanowiło jedynie ok. 3% bezro-

⁹ Adam Tański był ministrem rolnictwa w rządzie J.K. Bieleckiego w 1991 r. i od 1992 do 2002 r. prezesem Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

¹⁰ A. Tański nie podaje źródła informacji ani nie precyzuje grupy bezrobotnych.

botnych – ale dla osiedli popegeerowskich i województwa zachodniopomorskiego popegeerowskie bezrobocie to ogromny problem zarówno marnotrawstwa kapitału ludzkiego ograniczającego konkurencyjność tych bezrobotnych i ich rodzin, jak i konkurencyjności całego województwa zachodniopomorskiego. Wbrew więc temu, co twierdzi A. Tański, likwidacja PGR spowodowała ogromne straty w kapitale ludzkim, z których część jest już nie do odrobienia. Jedyną szansą wyjścia z tego „zaklętego kręgu” jest edukacja najmłodszego pokolenia popegeerowskich rodzin, gdyż tylko wykształcenie – chociaż w dalekiej perspektywie – stwarza szansę poprawy sytuacji życiowej kolejnych pokoleń.

5. Zakończenie

Dokonana w 1991 r. likwidacja PGR w Polsce przyniosła – obok pozytywnych efektów – także masowe, strukturalne bezrobocie, w wypadku którego stosowane metody walki okazały się nieskuteczne.

W województwie zachodniopomorskim utworzonym w ok. 90% z gmin o najwyższym udziale PGR – problemy związane z popegeerowskim bezrobociem w 2002 r. są problemami wciąż aktualnymi. Ujemne bowiem skutki wynikające z tego bezrobocia zarówno dla samych bezpośrednio zainteresowanych, jak i dla województwa nie uległy likwidacji czy chociaż radykalnemu ograniczeniu w minionych latach i są one nadal równie dotkliwe ekonomicznie i społecznie.

Te same powiaty w województwie zachodniopomorskim notowały najwyższe popegeerowskie bezrobocie – zarówno w początkowym, jak i w końcowym roku badawczym, i zajmowały czołowe pozycje w rankingu powiatów o najwyższej stopie bezrobocia w Polsce. Powiaty te przez cały okres badawczy zajmowały także czołowe pozycje w ogólnopolskich rankingach wśród powiatów o najniższych wskaźnikach edukacji, zdrowia czy też rozwoju lokalnego. Duży udział tych powiatów w powiatach ogółem województwa zachodniopomorskiego ograniczał rozwój ekonomiczny i społeczny tego województwa oraz jego konkurencyjność na mapie Polski. W minionym okresie województwo zachodniopomorskie zajmowało drugie miejsce wśród województw w Polsce pod względem wysokości stopy bezrobocia, legitymowało się niższymi niż przeciętne w Polsce wskaźnikami aktywności zawodowej, zatrudnienia czy edukacji. Z chwilą likwidacji PGR bezrobotni charakteryzowali się bardzo niskim poziomem wykształcenia i kapitału ludzkiego, a w następnych latach kolejni bezrobotni „powielali” poziom wykształcenia i kapitału ludzkiego swoich poprzedników. Popegeerowskie bezrobocie, mające charakter masowy, trwałe i pokoleniowe, dla bezpośrednio zainteresowanych skutkowało – i nadal skutkuje – złymi warunkami materialnymi, mieszkaniowymi i zdrowotnymi, utrwała bierność zawodową, wpływa na przenoszenie wzorów zachowań i mentalności rodziców na zachowania i mentalność w kolejnych pokoleniach.

Dla województwa zachodniopomorskiego bezrobocie to wpływa na ograniczenie jego rozwoju społeczno-gospodarczego i ograniczenie jego konkurencyjności na mapie Polski.

Literatura

- Bank Danych Lokalnych, *Rynek pracy. 2000-2013*, <http://stat.gov.pl/bd/app/dane-podgrup>.
- Beskid L. (red.) (1999), *Zmiany w życiu Polaków w gospodarce rynkowej*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
- Co wpływa na decyzje edukacyjne Polaków (2012), Uwarunkowania Decyzji Edukacyjnych (UDE), Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Dzun W. (1991), *PGR w rolnictwie polskim w latach 1994-1990*, PAN, Warszawa.
- Golinowska S. (red.) (1996), *Polska bieda. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, IPiSS, Warszawa.
- Kozłowski K. (2007), *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięciolecie (1945-2005)*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Korpysa J. (2009), *Determinanty przedsiębiorczości młodzieży wiejskiej w województwie zachodniopomorskim*, praca doktorska pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Danuty Kopycińskiej, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Szczecin.
- Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym, Polska 2012, Rozwój regionalny i lokalny* (2012), Biuro Projektowe UNDP, Warszawa.
- Kubera E. (2014), *Zachodniopomorskie znów pod kreską*, „Kurier Szczeciński”, 18 lipca nr 138(19363).
- Miszewski M. (2012), *Polska transformacja gospodarcza i jej uwarunkowania*, Katowice.
- Nie zamordowałem pegeerów* (2014), rozmowa K. Naszkowskiej z A. Tańskim, Gazeta Wyborcza, 28-29 czerwca.
- Nowak P. (2009), *Gminy województwa zachodniopomorskiego w świetle bezrobocia w latach 1999-2008*, Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Obserwatorium Rynku Pracy, Szczecin.
- Psyk-Piotrowska E. (2004), *Społeczne konsekwencje przekształceń własnościowych w rolnictwie państwowym*, Wyd. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Rocznik Statystyczny GUS 2005-2014, Aktywność Ekonomiczna Ludności.
- Tarkowska E. (red.) (2000), *Zrozumieć biednego. O dawnej i obecnej biedzie w Polsce*, Typografia, Warszawa.
- Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw, DzU, nr 107.
- Warzywoda-Kruszyńska W., Grotowska-Leder J., *Wielkowiejska bieda w okresie transformacji*, UŁ, Łódź 1996.

CONS OF TRANSFORMATION – THE POST-PGR UNEMPLOYMENT. THE CASE OF WEST POMERANIAN LABOUR MARKET

Summary: In 1991, state-owned farms (PGR) were closed in Poland, which eventually caused mass structural unemployment (also referred to as post-PGR unemployment). It was in West-Pomeranian voivodship, set up in 1999, that communes with the highest share of state-owned farms in Poland constituted about 90%. Consequently, the very moment the voivodship was set up, it was placed second in all-Poland ranking presenting unemployment rates for all the newly created voivodships. The present paper is aimed at assessing the effectiveness of actions taken to tackle post-PGR unemployment as well as identifying characteristic features of this type of unemployment in districts situated in West-Pomeranian voivodship in the years 2012-2013.

Keywords: liquidation of state-owned farms (PGR), post-PGR unemployment, West Pomeranian voivodship.